

Bilimsel Yönetim Yaklaşımına Psikanalitik Bakış: Bir Taylor Okuması*

Ramazan Erturgut** - Serhat Soyşekerci***

Özet: Bu çalışma kuramsal analizin ötesinde zihinsel bir sorgulamaya dönüktür. Batıda belirli bir yöntemle dayalı retorik olan çizgisel tarih perspektifine göre Taylor; tüm düşüncesi, yaşayış biçimi ve yönetim bilimine katkısı ile modernite tarafından kuşatıldığı için modern işletmeciliğin orijini. Bu yönüyle Taylorist Sistem sadece klasik yönetimin değil, modern yönetimin de içeriğini oluşturmaktadır. Öte yandan 20. yüzyılın başında mühendislik normları ile biçimlenen modern işletmecilik gibi modern tıp, 18. yüzyılın sonunda tarihsel olguların rasyonelliğinde geriye dönüşü olmayan yol içinde doğmuştur. Modern tıbbın hastalık kategorisi olarak tasarladığı takıntılı-saplantı ile Taylor'un düşünüş sistemi arasında koşutluk söz konusudur. Makale bu durumu hipotetik bir zemine oturatarak modernite ve rasyonellik olgusunun doğal bir sonucu olduğunu iddia etmektedir. Böylece Taylor okuması, sürekliliği gelişerek ilerlemeye dayalı farklı alanları kat edişin izlerini taşır.

Anahtar Sözcükler: Frederick Winslow Taylor, modernite, takıntılı-saplantı, bilimsel yönetim yaklaşımı, rasyonellik.

A Psychoanalytical View of the Scientific Management Approach: A Taylor Reading

Abstract: Beyond conducting a theoretical analysis, this study aims for mental questioning. In the West, according to linear rhetorical perspective based on a specific method, Taylor is the origin of modern management, since with his thoughts, lifestyle and his contribution to the science of management, he was surrounded by modernity. In this aspect, the Taylorist System constitutes not only the content of classic management, but also modern management. Meanwhile, at the end of the 18th century, modern medicine, like modern management, which was shaped by engineering norms in the early 20th century, was born on a road of no return in the rationality of historical facts. There exists a parallelism between Taylor's system of thought and obsessive-compulsive disorder, which modern medicine has introduced as a category of illness. This article argues on a hypothetical basis that this situation is a natural outcome of the phenomena of modernism and rationalism. Thus, Taylor reading bears traces of passing through different fields, whose continuity depends on advancing, accompanied by development.

Key Words: Frederick Winslow Taylor, modernism, obsessive-compulsive disorder, scientific management approach, rationalism.

* Bu makale, 21-23 Mayıs 2009 tarihinde "17. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi"nde (Soyşekerci - Erturgut, 2009) sözlü olarak sunulan bildiriden türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulu, İktisadi ve İdari Programlar Bölümü.

*** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Meslek Yüksekokulu.

GİRİŞ

Bilimsel yönetim yaklaşımı, 20. yüzyılın başında mühendislik normları ve tarihsel olguların rasyonelliğinde bir daha geriye dönüşü olmayacak yol içinde doğdu. Bunun ana nedenini “mühendisliğe 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kırtarıcı bir meslek gözüyle bakılması” (Ross, 1995: 161) oluşturmaktadır. Bilimsel yönetim gibi Yönetim Süreci ve Bürokrasi Yaklaşımları da sistemli kuramlardır (Ringer, 2003). Çünkü “sistemcilik hem soyut hem de ilerletilemez yapıdadır. Bu soyut ve kapalı olanın kaynağında sistemli hale geleni yakalamak yatar. Oysa tüm kavramların kendinde barındırdığı varsayılan bir ilk kavramdan gerçeğin tümünü olduğu kadar olanaklı şeyleri de içeren kavramlardan yola çıkıp geri kalanı çıkarımlar yoluyla bu ilk kavramdan türetmek gerekir” (Deleuze, 2006: 13) ki, işte bu durumda karşımıza Bilimsel Yönetim Yaklaşımı çıkar. Bu tarzda bir “üst üste binme” (Abeles, 1998: 11) olgusunu düşünmenin gerekliliği, yeni araştırma yolları açmak ve birçok toplumsal boyutu yoğunlaştıran bazı kavramlara ayrıcalık da tanımaktadır. Dolayısıyla Taylor, dikkate değer bir okuma alanı içine alındığında ilk bakışta uzak görünen sistemler arasında aslında ne denli yakınlaşmaların olduğu da görülecektir. O halde modernite olgusu kendi çevrimi içinde ve kendisine bağlı olmak kaydıyla diğer sistemleri türetir. Bu bağlamda olmak üzere Taylor okuması, “sürekliliği gelişerek ilerlemeye dayanan bir düşüncenin farklı alanları kat edişi” (Deleuze, 2006: 22; Bergson, 1986: 2004) izlemesidir.

SORUNSAK

Frederick Taylor’un doğal yaşam eğilimleri ve düşünüş sistemi onu modernitenin hakikati ile kuşatmıştır. Charles Derber ve arkadaşlarının modernite tarafından kuşatılan Taylor için kişilik çözümlenmeleri bu çalışmaya ilişkin sorunsal görülen bir varsayımın odak ilgisidir: “Takıntılı-Saplantı” (*obsessive-compulsive*) dürtüsüne sahip bir kişilik, tutkudan doğan kişiliği yansıtır. Saplantı; irade dışı gelişen, bireyi tedirgin eden, benliğe yabancı bilinçli çaba ile kovulamayan yinelenen düşüncelerdir. Takıntı ve zorlanı ise çoğu saplantılı düşünceleri kovmak için yapılan istem dışı yinelenen hareketlerdir. (Cüceloğlu, 1996)

O’nda (Taylor) gençliğinde adımlarını saymanın ve hafta sonu golf oynarken topa vuruş açılarını hesap etmenin izleri vardır. Bütün faaliyetlerini programlamış ve zamana ayırarak ölçümlemişti. Hareketlerinin analizinde ne tuhaftır ki verimliliğe ilişkin birçok sebep bulunur (Derber vd., 1990: 100). Açıkçası Taylor’a hastalık tanısı koyup onu ‘fişlemek’ yerine, “modernist akımın ardındaki biçimsel ilkeleri Taylorist yöntemlerin uygulamalı şekli olarak değerlendirmek” (Ross, 1995: 148) daha yerinde bir çıkarımda bulunmak anlamına gelir. Daha açık bir ifadeyle Taylor’un yöntemi bir makine modeli içinde ele alındığında

haliyle “verimlilik artışını tutkulaştırma” (Fişek, 1979: 38) eğiliminden doğar. Fransız filozof Michel Foucault’nun (1975: 2001) bedenini kapsamlı gözlemleme biçimindeki disipliner bilgi olarak modern iktidarın uygulamalarına yönelik ilkeli yöntemi, bilginin görünür nesnesi olarak mühendislik normları şeklinde bilimsel yönetim ve Taylor’da ilkeli bir yöntemi kapsayıcı niteliktedir. Rasyonel ve pozitif tıp saplantısal (*obsessive*) takıntı (*compulsive*) bozukluğun belirtilerini “belirli düzeyde sıkıntıya yol açacak düzeyde şiddetli, tekrarlayan belirti” (Belene, 2007: 18) olarak ele alır. Tekrarlayan hatırlamalar, tasavvurlar, gereksiz bir şekilde evlerin pencerelerini ve kapılarını saymak ve buna benzer örnekler verileceği gibi hastalıktan korkmak ise fobik tipte bir bozukluk şeklinde ele alınmaktadır (İsmailov - Özakkaş, 1998: 287). Bunlar zaman alıcı olduğundan kişinin alışılmış düzenini, mesleki işlevini, sosyal etkinliğini ve ilişkilerini önemli ölçüde etkiler. Obsesyonlar yineleyici, istem-dışı, kişinin kendi zihninin ürünü olan, benliği rahatsız edici dürtü ya da imgeler olarak izah edilir. Kompulsiyonlar ise, kişinin belirli kurallara göre gerçekleştirmek zorunda olduğunu hissettiği, yineleyici törensel davranışlar ya da zihinsel eylemlerdir (Belene, 2007: 18). Foucault’nun zihinsel hastalıklar konusunda izini sürdürdüğümüzde “zihinsel hastalıklarda kartezyen bir temel bulmak hastalığı yorumdan koparılmış bir nesneye dönüştürmektedir” (Foucault, 2001). Böylece bir tedavide hastaya hasredilen seansların temeli, zihnini başıboş bırakarak herşeyi hekime söylemesine dayanır (Brehier, 1965: 37). Dolayısıyla Taylor’un takıntılı-saplantılı bir hastalık kategorisi içinde ‘kapatılması’ onun bilimsel yönetime katkısındaki amacını, düşünce sistemini, yaşam hikâyesini ve işçilerin verimli çalışmaları konusunda çabaladığı tutkusunu kavrayamadan ele almak olurdu. Bu konuda fotoğrafçılık mesleğinden örnek vermek yerindedir. Bir fotoğrafın göz kamaştırıcı manzaraları ile rezilliği betimleyen gerçeklikleri arasında dolanıp durmak, şayet fotoğrafçı son derece kişisel bir saplantıya takılıp kalmışsa eğer, bunu fotoğraftaki atılımın kaydettiği ivmenin bir parçası kabul etmek olurdu. Örneğin iki büyük fotoğrafçı olan Lewis Carroll’un küçük kızlara, Diana Arbus’un hortlaklar sürüsüne düşkünlüğündeki takıntıyı bir hastalık kategorisi içinde değil de mesleki bir arzunun dışı vurumu olarak düşünmek gerekir (Sontag, 2008: 71).

Bilimsel yönetimin kuramsallaşmasında *inisiyatif* ve *güdü* gibi iki kilit kavram etrafındaki döngü son derece çarpıcıdır. Taylor sürekli olarak bu iki kavramın arayışı içinde olduğundan ondaki dürtüsel arzunun yüksek olması son derece doğal görülmelidir. Taylor’un yaşamı ve düşüncü şekliyle sisteminin bir sistemi kavrayamadan ortadan kalktığını vurgulayanlar (meslek halini alamamış iş ve uğraş alanları, sözcülemi işletmecilikte pazarlama ya da tıpta diyetisyenlik gibi¹) hakikate giden yolu kavramak adına sistemin sır perdesini aralamak için

¹ Tıp mesleğinin içinden türeyen diyetisyenlik, fizyoterapistlik, cilt bakım ve masaj terapi uzmanlığı gibi alt-meslek grupları ya da yarı-meslek (*semi-profession*) ve tamamlanmamış meslek (*incomplete profession*) şeklinde vurgulananlar bir mesleğin icra ediliş koşullarının tarihsel bir süreç taşımadan ortaya çıkan uğraşlar

nasıl bir gerçeklik sunduğunun farkına varamamaktadır. Taylor ile modern işletmecilik biliminin kuramsallaştırılması çağdaşı Charlie Chaplin'in sanatsal izdüşümünde kendini bulur.² Sanatın bu tasvirinde kuşkusuz Taylor'un kendisini değil, ancak yönteminde takıntılı-saplantı bir betimleme aramak gerekir. "Şarlo"nun yürüyüşündeki ritmik adımlar (Modern Zamanlar Filmi) bir pistonun işleyişini ya da *The Kid* filminde kaldırım taşına küçük bir çocukla oturarak yorgun makinelerin de artık dinlenmesi gerektiğini betimleyici imgesi dönemin idealleştirilmiş yaratımını yansıtır (Asiltürk, 2006: 20). Çünkü Chaplin filmlerinde kendi bedenini bir makina metaforu imgesinin hem kendisine hem de karşıtlığına dönüştürmüştü. Dahası 'Şarlo', konuşarak değil, bedeni ile söylenmesi gerekeni söylüyor, belki de Taylor gibi acılı bir düşüncenin izinden giderek hakikati arıyordu. Böylesi bir durum kapitalizm (Frederick Taylor) ile sosyalizm (Charlie Chaplin) karşıtlığında oluşan çevrimde 'öznenin tarihi'ni yakalamak açısından son derece kapsamlı bir içerik sunar. Gerçekten de bu ıstırap veren enerji "hakikati arayıp da onu açıklamanın" (Cibran, 1998: 8) dönemin gündelik yaşamında modernite olgusu içinde mevzilendiğini göstermektedir. Bilimsel açıdan Taylor'da, sanatsal açıdan da Chaplin'de iki karşıtlıktan oluşan ıstırap yüklü enerji dikkate değerdir. İleriki sayfalarda vurgulayacağımız üzere Taylor, işçileri verimli çalıştıramama ve verimliliği artırma gayesi içinde onları çoşkulandıramamanın sıkıntısını, Chaplin ise sanatın modernleşme sürecinde girdiği endüstriyel tiranlığın yaratabileceği kaygıyı taşıyordu. Bütün bunları hem mesleklerin hem de sanatın statüsünün o dönem itibarıyla değişimine ve dönüşümüne bağlamak gerekir. Dolayısıyla 20. yüzyılın modernitesini 19. yüzyılda Marx ve Engels'in *Komünist Manifestosu*'ndan alıntılanmak yerindedir: "Burjuvazi, şimdiye kadar saygı duyulan ve hürmetle anılan her bir mesleği kendi özünden ayırarak soyup soğana çevirdi ve ona ayrı bir yer yarattı. Doktoru, avukatı, mühendisi ve bilim adamını haftalık işçilere dönüştürdü" (Parker, 2001: 142). Böylece Chaplin ve benzerlerinin betimledikleri modern sanata sosyalist perspektiften bakıldığında "maskelenmiş sömürünün yerini, açık ve doğrudan sömürü" (Marx - Engels, 1950: 34) almış oluyordu. Taylorcu işbölümünün sanayileşmenin kapitalist biçiminin kaçınılmaz sonucu olduğuna inanan Karl Marx'tan Charlie Chaplin'e kadar birçok modern sanayi toplumu eleştirmenleri

şeklinde düşünülmesi anlamına gelir (Anderson, 2004: 2374). Bu konuda ayrıca bk. Freidson, 1988; 1991; Illich, 1977b.

² Charlie Chaplin'in filmlerindeki betimlemeleri gibi 1930'ların bilim kurgusunda da benzer motifler vardır. Sözgelimi dönemin Frank Capra filmlerindeki "küçük adam"a benzeyen figür, şirketin emeği boğan montaj hattı ruhuna başkaldıran bir alternatifini içeriyordu. Bu tür zamanda ve uzayda yolculuklar, çağdaş işyerine egemen olan örgütlü ve nicelleştirilmiş zaman ve uzamın yeni Taylorist tiranlığından kurtulmanın ütopyacı tasvirlerini yansıtır (Ross, 1995: 167). Aslında endüstrileşme ile birlikte iş dünyasındaki atılım ütopyacı tasvirlerden önce karşımıza çıkmaktadır. 1888 yılında ilk Kodak makinasının satış kampanyasının dayandığı temel ilke, "siz düğmeye basın, gerisini düşünmeyin" sloganıydı (Sontag, 2008: 64). Bu da 19. yüzyılın son çeyreğinde rasyonalizm ve modernite olgusunun bir fotoğraf makinasında yarattığı izlenimi ortaya koymaktadır.

tarafından paylaşılan bu düşüncenin ana fikrini insanın kendisine yabancılaşması oluşturmaktaydı. Kendisine hizmet için yaptığı makineler, insan varlığını mekanik üretim sistemindeki bir dişliye indirgeyerek, aslında onun efendisi durumuna geçiyordu (Fukuyama, 2000: 243).

YÖNTEM

Derinlemesine betimleme yöntemi (Sencer - Sencer, 1978) ile Taylor'un en çok bilinen "Bilimsel Yönetimin İlkeleri" isimli kitabındaki metinler incelenerek diğer görüş ve düşünceler dönemin olay ve olguları paralelinde irdelenmiştir.

ANALİZ:

TAYLOR'UN İÇİNDE BULUNDUĞU DÜŞÜNSEL ORTAMIN VEÇHELERİ

1920 ve 1930'larda bilimsel ve teknolojik buluşlar geniş bir siyasal spektrum içeriyordu. Bilimsel ve teknolojik buluşlar özellikle Taylor gibi yönetim reformcuları, Morris Cooke gibi ilerici mühendisler, Herbert Hoover ve Theodore Roosevelt gibi iş dünyası liderleri ve yöneticileri, Thornstein Veblen ve Lewis Mumford gibi Marksist olmayan teknokratlar tarafından kullanılmıştı. Bu dönem teknolojik ilerlemenin kendiliğinden kanıtlanan bir gerçeklik durumuna yükseldiği, verimlilik ve israftan kaçınma kültürlerinin gündelik yaşama egemen olduğu bir dönemdi. Modernliğin işlevsel mimarisindeki ilerlemeciler, muhafazakârlar ve Taylorist bilimsel yönetimin savunucuları tutumluluk ve verimlilik söylemini paylaşıyorlardı. Bilim ve sanayi ortaklığında uygulamalı bilim olarak teknolojik ilerleme kapitalist büyümenin temel mantığını oluşturmaktaydı. Bu aşamada görülen kriz eğilimleri bile bilimsel yönetimin ilkeleri tarafından kontrol ediliyordu (Ross, 1995: 138-163). I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD kendini cesurca adımlarla büyük iş dünyasında ve tüketimciliğe vakfedeli beri, şüphelerin güdükleştiği bir görevin çok geçmeden kriz eğilimleri içinde bataklığına da saplanmıştı (Sontag, 2008: 60).

Endüstrileşme ile üretim amacına dönük yeni icatlar, yeni alet ve makineler ve diğer enerji türleri 'fabrika düzeni' diye adlandırılan üretim yerlerinin kurulması sonucunu doğurdu. Fabrika düzeni içinde önceleri el emeği ile yapılan birçok işlemin mekanik tarzda makineler yoluyla yaptırılır hale gelişi bu sistemin bilinen bir özelliğini ortaya koymaktadır (Aydın, 1977: 2). Teknolojik buluşların, icatların yukarıda da vurgulandığı üzere toplumsal devinime ne denli bir ivme kattığı, 1930'lu yılların ABD'sinde önem arz eder. Bununla birlikte bilimsel ilkelerin kitle üretimine uygulanmasının ve verimlilik merkezli hamlelerin teknolojik ilerlemeye katkısı yadsınamaz. Bu bağlamda, Taylor'un geliştirdiği 40'dan fazla makinenin patentini alarak bir mucit olarak kariyer yapması mümkünken, ilgili alanının adeta bir saplantı biçiminde "iş" in rasyonelleştirilmesi ve verimlilik ilkeleri üzerinde yoğunlaşması, esasen sonraki yüzyıla yön

verecek yönetsel ilkelerin ve icatların bir işareti gibidir. Daha öncesinde Charles Babbage'in mekanik bir bilgisayar olan analitik makinayı icadı³ (Lewis, 2006) ile başlayan teknolojik devrimin ardından 1913 yılında Ford Motor Company tarafından Michigan Highland Park'ta açılan montaj fabrikası kitlesel üretimin doğuşunu sembolize eder (Fukuyama, 2000: 240). Henry Ford ile özdeşleştirilen kitle üretimin bu dönemdeki türünün ideolojisini Frederick Taylor ve onun kitabı *Bilimsel Yönetimin İlkeleri* oluşturmaktadır. (Fukuyama, 2000: 241).

Taylor'u zihniyet olarak yaşatmadan önce Taylorizmin, sanayileşmenin doğal bir sonucu olmadığına ilişkin en önemli göstergesini diğer ülke deneyimlerinde aramak anlamlıdır. Bu aynı zamanda Taylorist ilkelerin Taylor'un şahsında ve kişiliğinde hayat bulan, özgün davranış ve yönelimlerine daha fazla vurgu yapılmasını gerektirir. Sözelimi Almanya'da Alman işyeri hiçbir zaman Taylorist hatlar boyunca organize olmadı. Fukuyama'nın ifadesiyle "güven ilişkisi" (2000: 246) fabrika düzenindeki ana belirleyiciydi. Dahası, Taylor'un Almanya'ya aktarımı eserinin 1918'de, Almancaya çevrilmesiyle gerçekleşti (Fukuyama, 2000: 247).

Modernizm, Verimlilik Tutkusu ve Taylor

Taylor'un kârlılık ve verimlilik üzerine kurulu sistemi işletmecilikte 'modern' bir sürecin orijini. Çünkü endüstrileşmenin bu 'doğum ağrıları' modern tıp, modern sanat ve modern sporda olduğu gibi modern işletmecilikte ve birçok mesleki alanda karşımıza çıkmaktadır (Foucault, 1975; Illich, 1977a, 1977b; Caudwell, 1988; Sontag, 2008; Soyşekerci - Erturgut, 2008). Ancak çalışmamızda Taylor'un verimlilik ve bilimsel yönetim konusunda modern işletmeciliğe yaptığı katkılar, bilinen sonuçları odaklı olarak değil, bunların Taylor'un kişiliğinde var olduğu düşünülen, derinlemesine tutkular, hırslar, obsesyon ve kompulsiyonlar bağlamında ve psikanalitik bir bakış açısıyla irdelenmektedir. Yazının ilerleyen kısımlarında tartışılacağı üzere Taylor'un daha gençliğinden itibaren giriştiği uğraşlarda derinlemesine bir tutku ile yoğrulduğu anlaşılmaktadır. Derinlemesine tutku onun sadece verimlilik odaklı çalışmalarında değil, örneğin bir İngiliz kriket oyuncusu için dillendirdiği şu cümlede de açığa çıkmaktadır. "Kendini tam olarak oynadığı oyuna vermeyen kişi için güçlü genel kanaat onun bir hain olduğudur. Bu kişi etrafındakilerce hor ve hakir görülecektir." (Taylor, 1997: 24) Taylor'a göre, tembellik ve kaytarmanın önlenmesinin ulusal rekabetin artırılmasından toplumsal refaha, hatta iyi bir aile ortamının oluşmasına kadar varan sonuçları bulunmaktadır.

³ İcat ve keşif genellikle birbirlerine karıştırılan kavramlardır. Keşif, varolan ya da varolabilecek olana ilişkindir ve er ya da geç gerçekleşir. İcat ise varolmayana varlık verir. Bu yüzden asla gerçekleşmemesi de mümkündür (Deleuze, 2006: 51). Kendisi analitik felsefeci olan Charles Babbage'in analitik makinayı icadı bir teknolojik devrim yarattığı için bunu bir keşif değil, icat saymak yerindedir.

Bir makine mühendisi olan ve 1911’de yayımladığı kitabında işlerin sistemliliği, işçinin maksimum yetenekte çalışması, çalışanın ürettiğine göre ödüllendirilmesi, işlerin ölçme ve değerlemeye tabi tutulması, işin en iyi sonuçlarını almak için sürekli eğitimi ‘fabrika düzeni’ içinde tasarlaması Taylor yönteminin temel unsurlarıdır. Taylor’un iş ve işçi verimliliği konusundaki tutkusunun zaman zaman metaforlara ve marjinal kodlamalara dönüştüğünü görmek mümkündür. Ona göre örneğin “pik demir taşıma” işi bir insan tarafından belki de ilkel güç kullanımı ile gerçekleştirilebilecek en kaba iş türüdür. Bu iş için, işçinin ellerinden başka hiçbir alet kullanımına gerek yoktur. Taylor, bu işin zeki ve eğitilmiş bir goril tarafından herhangi bir adamdan daha verimli yapılabileceğini iddia etmektedir.

Bu ritmik sistemde çalışma, baş ile eli diyalektik özelliğe bağlar. Bundan dolayı çalışma baş ile eli birleştirerek şirketlerde parçalara ayırır. Baş ve el arasındaki bu diyalektik özelliğe göre Taylor, rule-of-thumb (1911: 16) diyerek özelliğini ve işlevini kaybetmiş bir döngünün ya da sürecin doğal olarak inişe geçeceğini, entropiye uğrayacağını anlatmaktadır. Dahası, baş ve elin bir fabrika düzeninde uygulamaya yansımalarını tanıtlar. Modernite öncesi işlerin el yordamı ya da görüngüsünü İngiliz yazar Jonathan Swift’in (1667-1745) *Directors to Servant* (Uşaklara Talimatlar) eserinde betimlendiği görülmektedir: “Dolu olup olmadığını anlamak için her şeye parmağını sok, en emin yol budur, çünkü hiçbir şey dokunmanın yerini tutamaz.” (Josipovichi: 1997: 9)

Meslekten Olma ve Mesleğe Katkı Sağlama İlişkisi Bağlamında Taylor’un Analizi

Meslekten olmayan kişiler “çalışmaya lisansı olmayanlar” (Webster’s Dictionary, 1988: 980) şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ Bu yönüyle bakıldığında Taylor da bir bilim adamı değil, uygulamacı idi. Taylor, bir fabrika hiyerarşisinde işlerin el yordamı ve duyular yoluyla algılanan görüngüsünün karşıtı şeklinde modernitenin markajında ölçümlemeye yönelmiştir. Doğaldır ki Taylor’un bir mühendis olması ölçmeye dayalı bir normu keşfetmesinde bu ayrıcalıklı durumu kendisine çekip alması için sağlam bir gerekçedir. Ancak daha önemli bir konu, ilk bakışta sıradan bir başarı hikayesi gibi görünen Taylor’un kariyer döngüsünün gerçekte “gel-git”ler ile örneklendirilebilecek ve araştırmamızın sorunsalı ile ilgili marjinal yönlerinin olduğudur. Babası avukat olan Taylor’un

⁴ Bu konuda tıp mesleğinden verilebilecek en popüler örneği Carl Rogers, Rolla May ve Abraham Maslow’un 1960’ta birlikte insancıl psikolojiyi kurdukları ve *İnsan Yeterlik Hareketi* adını verdikleri ekol oluşturmaktadır. Bu ekol, psikoterapideki eğitimin uzmanlara ya da üniversite eğitimi alanlara özgü olmasını, yeteneği ve isteği olan herkese açık olmasını savunur. Rogers’in önderliğindeki bu oluşuma göre, akıl hastalığı tıbbi bir model olarak görülüyordu. Böylece ‘hasta kavramı yerine ‘danışan’ kavramını getiren Rogers, meslekten olmayanların yeterlilik ve kapasite inşasıyla tıp mesleğine ilişkin geniş bir olanak sunmuştur (Mason, 2003: 265).

gece derslerine devam ederek 27 yaşında mühendis diploması almasının ötesinde, 1881 yılında ABD çiftler tenis şampiyonu olması, daha 40'lı yaşlarında 40'dan fazla makinenin mucidi olarak bunların patentlerini alması, esasen onun kişiliğinin farklı alanlarda da şiddetli bir hırs ve tutku ile yoğrulduğunu göstermektedir. Yer yer takıntı ve saplantılar ile beslenen bu tutkuların, bir mühendis olarak Taylor'un işletmecilik bilimine ve bilimsel yönetime yaptığı katkıların yapıtaşlarını oluşturduğu söylenebilir.

İşletmecilikte olduğu gibi tıp biliminde de meslekten olmayanların mesleğe yaptıkları bu tür katkılar yadsınmaz. Çünkü bir meslekte ana itki, meslekten olmayanların yaptıkları katkılar ile beslenmektedir. Sözelimi tıp biliminde anestezi, 16. yüzyılda tarihe Fransız cerrah olarak geçen Ambrose Pare tarafından uygulandı. Kanamayı durdurmak için büyük damarları bağlayan bir bağ bulması onun bir 'berber çırağı' olarak yaptıklarının inkârı anlamına gelmez (Smith, 2001: 35). Benzer şekilde müzikteki ses tınısını veren *Perküsyon* ise vücuda parmaklarla özel şekillerde vurularak alınan sese göre organ ve boşlukların durumunu muayeneyi gerektirir ki bunun da bir şarap mahzeninde varillere vurularak çıkan sese göre doluluk oranlarının belirlenmesi ile ortaya çıktığını söylemek gerekir. Bu örnekler gözlem ve bakışımın önemine bir göndermedir.

Tekrar başa dönmek gerekirse Taylor'un tipik bir 'alaylı' olmadığını söylemek yerindedir. Ancak bilim adamı ya da akademisyen de olmadığı için uygulama dünyasından gelen bir mühendisti. Mühendislik eğitimi almış olmasından dolayı Taylor, fiziğin yasalarının işyeri düzenlenmesi için kullanılabileceğini öne sürdü. Fabrikanın canlı bir yapıya benzediğine ve bu nedenle, her işçiye bu organizmanın varlığına katkıda bulunan bir eşsiz görev tahsis edilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu amaç doğrultusunda işçi verimliliğine çok ideal anlamlar yüklemişti. Ona göre işçinin kaytarmacı ve ağırdan alan çalışma tarzı, sürekli olarak kendi içinden gelen ve bir türlü kabul edemediği fakat sanki büyüsel gücüyle bir etki yapabileceğini düşündüğü çok önemli problemler idi. Takıntılı-saplantılı bir kişilik ile yoğrulan Taylor'un, esasen işçilerin bir grup üyesi olarak sosyopsikolojik ihtiyaçlarını ön planda tutması elbette beklenemezdi. Dolayısıyla Taylor için işçiler hep üretim faaliyetinin bir faktörü idi.

Hareket ve Zaman Serileri: Taylor'da "Gözlem" in Şekil Değiştirilmesi ve Obsesyonlar

Taylor, bir fabrika zemininde işgücünün verimliliğini maksimuma çıkarmayı amaçlayan hareket ve zaman serilerinin öncülerinden biridir. Okumadan, onun bu çalışmalarının binlerce kez yinelenen rutin üretim faaliyetlerinin derinlemesine bir gözlem ve bunların sonuçları üzerine kurulu olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Taylor, iyi bir teknisyene sorulduğunda oldukça basit ve hemen cevap verilmesi beklenen "Makinemi hangi hızda çalıştırmalıyım?" ve "Makineye ne kadar yükleme yapmalıyım?" sorularına, gerçekte 26 yıl süren ve her ayrı du-

rumda cevabın 2 bağımsız değişkenin etkisinin belirlenmesini gerektiren karmaşık bir matematiksel çözümlenmeye bağlı olduğunu ortaya koymuştu. (Taylor, 1997: 95) Pek çok kişiye metal kesme hızı üzerinde bu 12 değişkenin etkisinin araştırılması için 26 yıllık bir süreye gereksinim duyulmuş olması mantıksız ve takıntılı bir düşüncenin ürünü gibi gelmiş olabilir ancak bu çalışmalar “yüksek hız çeliğini” geliştirilmesine yol açmış ve bu konuda standartlar ortaya koymuştur. Taylor aynı sabırlı ve titiz çalışmaları ile, montaj hattı işçilerinin inisiyatif olarak ve yüksek düzeyde bir uzmanlaşmayı öne sürerek kitle üretiminin ilkelerini oluşturmaya çalıştı. Bu da verimi yüksek olan ile verimi düşük olan işçi arasında ödeme planını belirlemek için ayırıcı bir kıstas oluşturdu (Fukuyama, 2000: 241). Verimli çalışan işçi ile verimsiz çalışan işçi arasındaki bu kıstasın doğal bir sonucu gözlem ve bakışı da pekiştirmişti.

Bu noktada “nicel bakış”ı boylamlandırmakta fayda görmekteyiz. Zira, bir fabrika düzeni içinde şekillenen modern işletmecilik gibi klinik içinde şekillenen modern tıp bakışlılığı gerektirir. Bir işyerindeki ustabaşı ya da formen ile “hastanede hekim; görmek, özelliklerini ayırmak, aynı ve farklı olanları bulmak, onları kümelendirmek, türlerine göre sınıflandırmak ister” (Foucault, 2006: 117). Modernitenin zuhur edişi ile bakışlılık nicelleşmiş, şekil ve biçim değiştirmiştir. Ancak nicel bakış gözlemci bakışı değil, bir kurum tarafından desteklenen ve doğrulanarak karar ve müdahale yetkisi taşıyan bir bakıştır.

Kuşkusuz bir entropi sürecinde aşınma ve çözülme üst üste binme ile çizgisel tarihin doğal sonucunu yansıtır nitelikte ele alınmalıdır. Çünkü bu birleştirici unsur, gözün hareketi ve bakışlılığı, hareket ve zamanın doğrusal koordinatlarında mekanik ve rasyonel uyumda eriterek ilkeli bir düzeni inşa edici niteliktedir. İşçilerin çabalarını en yüksek seviyeye çıkarmaya özendirmek için parça başı ödeme planı önermek ve kronometre (süre ölçer) kullanarak işin çeşitli unsurlarını zamana bağlamak Taylor’un ileride yöntem haline geleceğini bilmeden; ancak, zihinsel olarak kavradığı ilkeli bir adımdır. Bilimsel yönetimin hareket ve zaman serilerinde önce her iş birleştiricilerine ayrılarak en temel hareketlere indirgenmekte ve her hareketin yapılması gereken süre ayrı ayrı hesaplanmaktaydı. Ardından, bilimsel yöntem ve çözümlenmelerden giderek gereksiz ya da yararsız hareketler ayıklanmakta; son olarak da, geride kalan “ussal” hareketlerin birleştirilmesiyle en iyi tek yola ve zorunlu dinlenme sürelerinin buna eklenmesiyle “standart” iş bitirme süresine ulaşılmaktadır. Örneğin Taylor işe gidip gelirken sadece kendi adımlarını saymıyordu, adımlarını ve birim zamanda aldığı yolu takıntılı bir şekilde hesaplarken, doğası gereği bir işçinin işe gidip gelirken saatte 3,4 millik bir hızla yürüdüğünü ve iş bitimi eve daha hızlı ve koşar adım gittiğini gözlemlemiştir (Taylor, 1997: 29). Bir başka deyişle adımlarını saymasındaki temel neden ortalama bir hızdan daha az bir hızla iş yerine gelen işçinin kaytarma süresini hesaplayıp bunu zaman etütlerine aktarabilmek veya aktif çalışma sırasında gecikmek için elinden geleni yapan bir işçinin verimsizliğini ortaya koymak idi.

Böylece hareket ve zaman serilerinde birleştirici olan tek biçimci uyum için gerekleri ile işçinin yetenekleri arasındaki verimi de ortaya koymakta ve rasyonel bir zemine oturmaktaydı. (Fişek, 1979: 37). Bu konuda Taylor ile benzer bir yaklaşımı Frank V. Gilbreth'de görürüz. Taylor'un ilkelerine ilgi duyan Gilbreth bu ilkeleri duvarcılık sanatına uygulamaya karar vermiştir. Tuğla ören bir duvarcı ustanın her hareketini tuhaf ve ilginç bir şekilde etüt ve analiz ederek tüm gereksiz hareketleri bir bir ortadan kaldırıp, yavaş hareketleri hızlıları ile değiştirmiştir. Sonuçta duvarcının harç kalıbına ve tuğla yığımına olan uzaklığı için uygun bir konum belirlenmiş ve böylece her tuğla yerleştirmede tuğla yığımına doğru birkaç adım atma gereği ortadan kalkmıştır. Üretime katkıları oldukça pozitif olan bu örnek de, aşırı ölçüde detaylandırılmış takıntılı ve saplantılı bir incelemenin izlerini taşımaktadır.

Fabrika zemini hareket ve zamanı belirli bir ölçme derecesine indirgemıştır. Bu ölçümleme sisteminde '...kadar büyüklüğünde', '...kadar uzunluğunda', '...kadar ağırlığında' gibi bir söylem, görüngüyü (fabrika düzeninde işlerin el yordamıyla yapılması) dışarıda bırakarak çokluk içindeki nicel olguların devreye girmesi anlamını taşır. Modern tıbbı da belirgin kılan bu söylem kipi, 19. yüzyılın başında hekimlerin "neyiniz var?" sorusunu "nereniz ağrıyor?" sorusuna dönüştüren kapsamlı bir gerekçedir (Foucault, 1975: 17). Bu durum hastanın hikâyesini dinlemeyi, belirli bir semptomun 'görünür' gerçekliğinde aramaya dönüştürmüştür. O halde işletmecilik perspektifinden değerlendirdiğimizde Taylor'da bakış şekil değiştirmiştir. Taylor bakışımın şekil değiştirmesini 1912'de Philadelphia'da Midvale Steel Company'de ustabaşı olduğunda kavramıştı (Dale, 1999). Bu kavrama yöntemi üzerine önem atfetmek gerekir (Davis - Filley, 1973: 28-29). Ancak el ile yapılan bazı işler kendi içinde alt bölümlere ayrılmakta ve fabrika zeminine dayalı hiyerarşiler yaratmaktadır. El ile makina arasındaki ergonominin ölçümlenebilir ve hesaplanabilirliği yönetimde bilimsel düşüncenin temel noktasıdır. Çünkü görüngü yerini ölçüm egzersizlerine bırakmıştır.

Frederick Winslow Taylor (1856-1915) 1870'lerin başında küçük bir makine yapım atölyesinde çirak olarak işe başlayıp ustabaşı olduğunda gözlemin ne derece anlamlı olduğunu deneyimlemişti. Bu deneyimin özünde verili hale getirilmiş hareket ve zamanın nicel ölçütleri vardır (Davis - Filley, 1973: 31). Doğal olarak bu deneyim Taylor'u, işçileri çalıştırmanın ve coşkulandırmanın zorluğunu algılayabilecek kadar iyi bir nicel gözlemci olmaya yöneltti. Böylesi bir durum "hızlı çalışma (verimlilik, enerji ve çeviklik) yerine yavaş çalışmanın (verimsizlik, pasiflik ve atalet) işçinin kendi çıkarına daha uygun olduğu inancının kapitalist ülkelerin her yirmi işçisinden ondokuzunca paylaştığı" (Taylor, 1947: 19) varsayımını ortaya koymaktadır. Bunu okumadan bir örnekle

⁵ Duyular yoluyla algılanabilen herşey

açıklamak anlamlı olacaktır. Taylor, günde 1.25 dolar aldığını bildiği pik demir işçisi Schmid'e "sen yüksek ücretli biri misin?" diye sormuş, Schmid'in soruyu anlamadığını ve ne demek istediğini bilmediğini söylemesine rağmen aynı soruyu agresif bir tarzda defalarca yinelemiştir. Daha sonra, "günde 1.85 dolar kazanmak ister misin?" sorusuna Schmid daha ilgili görünmesine rağmen soruyu yine tekrar tekrar yöneltmiştir. Oldukça kaba ve anlamsız, hatta tıbbi anlamda 'patolojik' gibi görünen bu diyalogta amaç, ağır zekâlı bir işçiyi bile verimliliğin bir unsuru haline getirmek ve günde hedeflenen 47 ton pik demiri taşımaktır. Bu çalışma Schmid'in ve diğer işçilerin günde 47.5 ton demir taşımaları ve mevcut ücretlerinden %60 daha fazla almaları ile sonuçlanmıştır (Taylor, 1997: 51).

Çok doğal olarak dışarıdan bakan bir gözlemcinin Taylor'u 'işçi düşmanı' ya da işletmelerin sadece kâr güdüsü ile çalışan bir organizasyondan ibaretmişçesine gibi görmesi yerine, kapitalist bir ülkenin soyağacı içinden olaylara bakarak değer biçmesi gerekir. Bir adım daha attığımızda Taylor'un dile getirdiklerini başlı başına yönteminin ağırlık merkezini ortaya koyan, onu bütün yönleriyle tasvir eden bir tarafını açığa çıkarmış olur: "*Doğal eğilimleriyle enerjik bir adam birkaç gün tembel birisiyle yanyana çalıştığında şu mantığı kabul eder: Tembel herif ancak yarım kadar çalışıp benimle aynı parayı alıyorsa niçin çok çalışayım?*" (Taylor, 1947: 31; Dale, 1999: 64).

Yukarıdaki cümlede geçen 'tembel herif' (*mindless*) kavramı aslında cümle- nin anahtar bir sözcüğüdür. Kuşkusuz İngilizce *mindless* kavramına ahmak ya da sersem karşılıklarını da vermek mümkündür. Oysa, Taylor işçilerin dikkatsizliği sonucu onları 'tembel herif' şeklinde betimlerken eril yapıyı vurgulayarak fabrika düzenindeki montaj çalışanlarına atıf yapmaktadır. Ancak, Taylor'un sorguladığı sadece bir fabrika düzenindeki eril zihniyet değil, iş ve çalışmanın tarihsel süreci boyunca atfedilen doğasındaki kesintisizliğe olan inancının aşınma ve çözülmesiyle erilliğin doğasında kavradığı kesintidir. Zaten bu konudaki kayıtlı bilgiler "Taylor'un sistematik bir çalışma yapan ve iş kavramını tanımlayan ilk kişi" (Drucker, 1994: 157) olduğunu doğrulamaktadır. Taylor, bedensel çalışmanın söz konusu olduğu işyerleri üzerinde çalıştığı için temel işlemleri tanımlama, inceleme ve bunları mantıklı, dengeli bir sıra içinde düzenlemeyi başarmıştı. Dolayısıyla, Drucker'ın (1994: 163) da vurguladığı üzere Taylor, beden işçilerine yönelik kusursuz bir iş analizi sunmuş, ancak işin psikolojik yönü ile bunu dengeleyememişti. Bir diğer nokta ise Taylor'un bilimsel analiz kisvesinin altında ideolojik bir varsayımı sakladığıdır. Daha açık söylemek gerekirse Taylor, "tembel herif" demekle klasik ekonominin 'ekonomik insan'ıyla da bir karşılaştırma yapma olanağı yarattı. Böylece, kişisel menfaatlerinin uyarılmasına tepki veren pasif, rasyonel ve soyutlanmış bir birey tipi çıkardı. Bir fabrika düzeninde itaati karşı konulması imkânsız bir dikte unsuru haline getiren ve zamanla Taylorizmin düşük güvenli, kural bazlı fabrika düzenini

özetleyen bir şekilde sistematikleştirilmesi de bu sayede ortaya çıkmış oldu (Fukuyama, 2000: 242).

Taylor'un emek ve sermayeyi barıştırmayı taahhüt ettiğinde kendisini 'şarlatanlık' ile fişleyenlerin dönemin geniş bir kitlesini oluşturduğunu söylemek gerekir. Bu gerçek bir trajedir. Özellikle 1912'de Watertown teçhizat deposunda işçileri tahrik eden söylemler toplu grevler ile kızgınlığın boyutunun ne derece yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Montgomery, 1989: 251-254). 1880'de ABD'de kurulan Amerikan Makine Mühendisleri Birliği'ndeki (ASME) konferanslar, seminerler ve benzer etkinlikler yönetimin bilimselleşmesi yolunda atılan adımları 'görünür' hale getiren örgütlenmelerdir. Tıbbın klinik tıp ile 'görüneni' okuyan uygulamaları yönetim biliminde mühendislik normları ile 'görünür' hale gelmiştir.

SONUÇ

Taylor okumasında, Taylor'un verimliliğe ulaşma konusunda derinlemesine bir tutkunun ve son derece detaylı gözlemlerin bir nevi esiri olduğu anlaşılmaktadır. Bu derinlemesine tutku, saplantılı davranışların temelini oluşturan obsesyon ve kompulsiyonlar ile beslenmekte, günlük hayatında ve kariyerinde gelgit'ler yaratmaktadır. Onda obsesif kişiliğin asıl sorunu olan, birbirine karşı dürtülerin baskısına karşı bir denetim sağlama çabasını görmek mümkündür. Okumada, bunun destekler bir biçimde; titiz, düzenli ve kusursuzluk arayan kişilik yapısının ve dışı vuran davranışlarında aşırı kontrollü ve kuralcı bir profilin izlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Taylor'un zihnini kemiren, ona ıstırap veren; verimlilik, hareket ve zaman etütleri ile ilgili problem algılamaları; hem bu kişilik yapısını adeta sarmal bir kısır döngü şeklinde beslemekte, hem de; icatlar, üretimi ve karlılığı artıracak matematiksel ölçümler, tablo ve formüller ile sonuç bulmaktadır. Konu ile ilgili yazın, obsesif-kompulsif davranışların oluşumunda bu tarz kişilik yapısının toplumsal tutumlarla bağlantılı olduğuna dair güçlü veriler olduğuna (Öztürk, 1997: 278) gönderme yapmaktadır. Taylor'un içinde bulunduğu yukarıdaki başlıklarda analiz edilen düşünsel ortamın ve yaşadığı dönemde toplumda hakim tutumların onun bu tarz davranışlarına da zemin hazırladığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, okumadan, Taylor'un takıntılı ve saplantılı davranışlarına rağmen gerçekle bağlantısının hiçbir zaman kopmadığı, toplumsal uyumunun ve gerçeği değerlendirme yetisinin genellikle bozulmadığı anlaşılmaktadır.

Bilimsel ve sistemli bir disiplin sağlayarak, işlerin amaçları ile işçilerin verimliliğine dayalı bir anlayışın objektif kabul edilmesi bilimsel yönetim ilkelerine hasredilen temel yapı taşını oluşturmaktadır (Aydın, 1977: 2). Taylor ustabaşyken montaj hattı çalışanlarının durumunu derinlemesine nicel bir bakışta gözlemlemiş, ölçüm egzersizleri ile yönteminin adım adım kuramsallaşması sağlanmıştır. Hemen bütün gözlemlerinde, söylemlerinde ve davranışlarında tutku-

lu bir amaç uğrunda aynı şeyin sürekli ve ısrarla tekrar edildiğini görmekteyiz. Bu yüzden Taylor adeta, “eve hırsız girmesinden korkan birisinin bütün önlemlerini almasına rağmen, gece uyuyamayıp tekrar tekrar kalkarak kapı ve pencereleri kontrol eden ve halen rahatlamayıp şüphesini devam ettiren bir ev sahibi” edasında verimlilik, iş ve zaman etüdü ile ilgili çalışmalarını sürdürmüştür. Bu tekrarlar bile esasen başlı başına bir takıntının ve saplantının izdüşümlerini çağrıştırmaktadır.

Özetinde modernite ve rasyonellik tarafından kuşatılan bir dönemin ürünü olan Taylor, “mekanik hız ve mükerrerlik” (Turner, 1966: 431) tutkusu içinde işyerinde fabrika düzeni tesis etmenin amacını taşıyordu. Takıntılı bir kişilik ile yoğrulan Taylor’un esasen işçilerin bir grup üyesi olarak sosyo psikolojik ihtiyaçlarını ön planda tutması elbette beklenemezdi. Dolayısıyla Taylor için işçiler hep üretim faaliyetinin bir faktörü idi. Dahası, montaj hattının yarattığı baskı, Taylor’u zihinsel açıdan için için patlamalı bir enerji şeklinde tutkulu çalışmaya yönlendirmesinin gayet doğal şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Taylor, zihninden geçirdiklerini çalışanlarında göremediği için kendisinde ortaya çıkan bu hayal kırıklığı, kendinde içselleşen bu deruni tutku, saplantılar, içsel zorlamalar ve modernitenin zuhur edişi onu aralıksız çalışmaya iten dürtüsel bir ‘kuvve’ olarak düşünölmelidir.

KAYNAKÇA

- Atay, Oğuz (2000), *Eylembilim*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Abéles, Marc (1998), *Devletin Antropolojisi*, (Çev. Nazlı Ökten), 1. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Anderson, David (2004), “The Peril of Deprofessionalization”, Special Feature, *Journal of Health System Pharmacology*, N: 61.
- Asiltürk, Metin (2006), Fotoğraf ve Resim İlişkisi Bağlamında Francis Bacon ve Fotoğrafın Bir Gerçeklik Alanı Olarak Kullanılmasına Dayalı Uygulama Çalışmaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, SBE Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı.
- Aydın, Vahdet (1977), *Örgüt Gerçeği ve Personel Sorunları*, N: 402, SBF Yayınları, Ankara.
- Balzac, Honore de (1971), *Şeytan Ruhlu Melek*, (Çev. Raziye Nugay), Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Baransel, Atilla (1993), *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, Klasik ve Neo-Klasik Yönetim ve Örgüt Teorileri*, C: 2, N: 257, İÜ İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Belene, Ali (2007), “Şizofreni Hastalarında Obsesif Kompulsif Belirtilerin; Pozitif, Negatif ve Depresif Belirtileri, İlaç Yan Etkileri, İntihar Düşüncesi, Sosyal İşlevsellik ve İçgörü İle İlişkisi”, Uzmanlık Tezi, Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

- Benjamin, Walter (2002), *Fotoğrafın Kısa Tarihi*, Yazı Görüntü Ses Yayınları, İstanbul.
- Bergson, Henri (1986), *Yaratıcı Tekâmül*, (Çev. Şekip Tunç), 2.Baskı, MEB Yayınları, İstanbul.
- Bergson, Henri (2004), *Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı*, (Çev. Mukadder Yakupoğlu), Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- Boje, David M. - Winsor, R. D. (1993), "The Resurrection of Taylorism: Total Quality Management's Hidden Agenda", *Journal of Organizational Change Management*, Vol. 6, No. 4, p. 57-70.
- Brehier, Emile. (1965), *İnsan İlimlerinin Bugünkü Konuları*, (Çev. Semlin Evrim), Anıl Yayınları, İstanbul.
- Burns, Edgar (2007), "Positioning a Post-Professional Approach to Studying Professions", *New Zeland Sociology*, Vol. 22, No. 1, p. 72-101.
- Caudwell, Christopher (1988), *Yanılsama ve Gerçeklik, Şiirin Kaynakları Üzerine Bir İnceleme*, (Çev. Mehmet H. Doğan), 2. Baskı, Payel Yayınları, İstanbul.
- Cibran, Halil (1998), *Ermişin Bahçesi*, (Çev. Tanju Sirmen), Anahtar Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Cüceloğlu, Doğan (1996), *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Dale, Ernst (1999), *Yönetim Teorileri: Geçmiş ve Gelecek*, (Çev. Osman Akınbay), Öteki Yayınları, İstanbul.
- Davis, R. C. - Filley, A. C. (1973), *Principles of Management*, Alexander Hamilton Institute, NewYork: Grolier.
- Deleuze, Gilles. (2006), *Bergsonculuk*, (Çev. Hakan Yücefer), Otonom Yayınları, İstanbul.
- Derber, Charles - Schwartz W. - Magrass, Y. (1990), *Power in The Highest Degree, Professionals And The Rise of a New Mandarin Order*, NewYork: Oxford Univ.
- Drucker, Peter F. (1984), *Sevk ve İdarecilik Uğraşı*, (Çev. Tunç Erkanlı), C: I, Sevk ve İdare Müşavirlik-Eğitim-Araştırma A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Drucker, Peter F. (1994), *Yönetim, Görevleri, Sorumlulukları ve Uygulamaları* (Çev. Fatoş Dilber), ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Engwall, Lars, (2007), "The Anatomy of Management Education", *Scandinavian Journal of Management*, Vol. 23, No. 1, p. 4-35.
- Fındıkoğlu, Ziyaeddin F. (1966), "Sınai Sosyoloji ve İnsanlar Arası Münasebetler Teorisi", R. Tagiuri - A. Baransel (Eds.), *Organizasyonların Beşeri Yönü*, İşletme İktisadi Enstitüsü, C. 1, s. 128-136.
- Fişek, Kurthan (1979), *Yönetim*, SBF Yayınları, Ankara.
- Foucault, Michel (1975), *The Birth of the Clinic*, Vintage, NewYork.
- Foucault, Michel (2001), *Madness And Civilization, a History of Insanity in the Age of Reason*, (Fransızcadan çeviren Richard Howard), London and Routledge, New York.

- Foucault, Michel (2006), *Kliniğin Doğuşu*, (Çev. İ. M. Uysal), Epos Yayınları, Ankara.
- Freidson, Elliot (1988), *Profession of Medicine, A Study of the Sociology of Applied Knowledge*, The Univ. of Chicago Press, US.
- Freidson, Elliot (Ed.) (1991), *The Theory of Professions: Lawyers, Doctors and Others*, R. Dingwall, MacMillan, London.
- Fukuyama, Francis (2000), *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev. Ahmet Buğdaycı), 2. Baskı, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Guillén, Mauro (1991), "States, Professions, and Organizational Paradigms: German Scientific Management, Human Relations, And Structural Analysis in Comparative Perspective", *Working Paper*, 1991/17, Estudio: p.1-63.
- Illich, Ivan (1977a), *Limits to Medicine*, Penguin, NewYork.
- Illich, Ivan (1977b), *Disabling Professions*, Marion Bayars, London.
- Özakkaş, Tahir - İsmailov, N. V. (1998), *Psikiyatri*, Özak Yayınları. C: I, İstanbul.
- Josipovichi, Gabriel (1997), *Dokunma*, (Çev. Kemal Atakay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Koçel, Tamer (1998), "Taylorizm Gerçekten Öldü mü?", *Paradigma AD Business, İşletme Yöneticiliği*, 2001: Beta Yayınları, İstanbul.
- Lewis, Michael A. (2006), "Charles Babbage: Reclaiming an Operations Management Pioneer", *Journal of Operations Management*, Vol. 25, No. 2, p. 248-259.
- Marx, Karl - Engels, F. (1950), *Manifesto of The Communist Party*, In Marx-Engels Selected Works, Lawrance & Wishart, London, UK.
- Masson, Jeffrey (2003), *Terapiye Hayır*, (Çev. Selma Koçak), Doruk Yayınları, Ankara.
- Montgomery, David (1989), *The Fall of The House of Labor The Workplace, The State and American Labor Activism*, Paperback: Cambridge Univ.
- Murphy, John W. (1995), *Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, (Çev. Hüsamettin Aslan), 1. Baskı, Eti Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Orhan M. (1997), *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Medikomat Yayın Birliği 7. Baskı, Ankara.
- Pareto, Vilfredo (2005), *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*, (Çev. M. Zeynep Doğan), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Parker, Martin. (2001), "The Romance of Lonely Dissent, Intellectuals, Professionals and The Mcuniversity", M. Dent - S. Whitehead (Eds.), *Management Professional Identity*, UK, p.139-154.
- Ringer, Fritz. (2003), *Weber'in Metodolojisi, Kültür ve Toplum Bilimlerinin Birleşimi*, (Çev. Mehmet Küçük), 1. Basım, Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- Ross, Andrew (1995), *Tuhaf Hava: Sınırlar Çağında Kültür, Bilim ve Teknoloji*, (Çev. Kamil Durand), 1. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sencer, Muzaffër - Sencer, Y. (1978), *Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim*, TODAİE Yayın No: 172, Ankara.

- Shell, Richard, L. - Dekker, M. (2003), *Management of Professionals*, Place of Pub., NewYork.
- Smith, Preserved (2001), *Rönesans ve Reform Çağı*, (Çev. Serpil Çağlayan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sontag, Susan (2008), *Fotoğraf Üzerine*, (Çev. Osman Akınbay), 1. Basım, Eylül, Agora Yayınları, İstanbul.
- Soyşekerci, Serhat - Erturgut, Ramazan (2008), "Barışa Son Veren Barış: Futbol, Belediyeler, Belediyespor Kulüpleri ve Grotesk Betimlemeler", *V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, ÇOMÜ Troia Kültür Merkezi, 24-26 Ekim, Çanakkale*, s. 1061-1069.
- Soyşekerci, Serhat - Erturgut, Ramazan (2009), "Bilimsel Yönetim Yaklaşımına Psikanalitik Bakış: Taylor Okuması", XVII. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Sunumu, 21-23 Mayıs, Eskişehir.
- Sprague, Linda G. (2007), "Evolution of the Field of Operations Management", *Journal of Operations Management*, Vol. 25, No. 2, p. 219-235.
- Taylor, Frederich W. (1911), *The Principles of Scientific Management*, Harper and Brothers, NewYork.
- Taylor, Frederich W. (1947), "Shop Management", *Scientific Management*, Harper and Row, NewYork.
- Taylor, Frederich W. (1997), *Bilimsel Yönetimin İlkeleri*, (Çev. H. Bahadır Akın), Çizgi Yayınları, Konya.
- Turner, N. A. (1966). "Sevk ve İdare-Montaj Hattı", R. Tagiuri - A. Baransel (Eds.), *Organizasyonların Beşeri Yönü*, İşletme İktisadi Enstitüsü, C. 1, s.420-427.
- Türk Dil Kurumu (1971), *Resimli Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları No: 435, Ankara.
- Webster's New World Dictionary* (1988), Third College Edition. <http://mmo.org.tr>, (13.3.2009)